

DIN NOU DESPRE UNELE REALITĂȚI DE LA NORDUL DUNĂRII DE JOS ÎN SECOLELE VI-VII D. HR.

Dan Gh. TEODOR*

Keywords: Latinophone, Byzantine, Slavs, Cutrigs, Bulgarian, Byzantine writers, material culture.

Perioada primului mileniu creștin, în general, și cu deosebire epoca secolelor VI-VII d. Hr., prezintă o importanță aparte pentru cunoașterea evoluției societății de la nordul Dunării de Jos. În perioada menționată, după cum se știe, se înregistrează pătrunderea unor numeroase grupuri de migratori, precum hunii târzii, alanii, bulgarii, slavii sau avarii, fenomen amplu și deosebit de activ, cu consecințe importante pentru societatea de pe teritoriul carpato-dunărean și, în egală măsură, pentru posesiunile din Peninsula Balcanică ale Imperiului Bizantin.

O pleiadă numeroasă de istorici bizantini, în majoritatea lor contemporani cu evenimentele politice și militare din veacurile menționate, au transmis prin intermediul scrierilor lor o serie de informații despre populațiile care au pătruns în teritoriile de la nordul Dunării de Jos, despre obiceiurile și religia lor, dar, mai cu seamă, despre luptele pe care armatele Imperiului le-au purtat în scopul de a opri invazia acestor noi veniți, care urmăreau să se stabilească în regiunile de la sudul fluviului.

Pe baza datelor oferite de scrierile transmise de Pseudo-Caesarios, Marcellinus Comes, Iordanes, Ioan din Efes, Procopius din Caesarea, Mauricius, Theophilact Simocatta, Theophanes Confessor și alții¹, au putut fi cunoscute în mare parte evenimentele petrecute în regiunile Dunării Mijlocii și de Jos, istoriografia modernă încercând să reconstituie realitățile vremurilor trecute, formulând o serie de concluzii, multe dintre acestea fiind acceptate și astăzi. Cu toate acestea, au rămas încă destul de multe aspecte mai puțin elucidate, cauzate în bună parte de ambiguitatea informațiilor transmise de unele dintre izvoarele scrise menționate. În numeroase cazuri, unele din datele transmise sunt exagerate, vorbindu-se, de exemplu, de numărul extrem de mare al invadatorilor, de existența zecilor de mii de prizonieri sau de acțiuni războinice de mare anvergură, la care luau parte un număr mare de militari.

Izvoarele scrise menționate nu amintesc decât foarte vag de prezența unor romanici la nordul Dunării de Jos și, uneori, chiar destul de neclar despre populația latinofonă de la sud de fluviu. Unele știri lasă impresia că teritoriile carpato-dunărene ar fi fost lipsite complet de populația autohtonă, în secolele VI-VII zonele geografice amintite fiind locuite temporar, după unele surse scrise, doar de diferitele grupuri de migratori care aveau drept unic scop atacarea Imperiului Bizantin. Aceste izvoarele relatează, în special, acțiunile armatelor bizantine, distrugerile cauzate de invaziile barbarilor și mai rar, și de unele din realitățile care nu sunt în legătură cu evenimentele militare desfășurate în regiunea graniței dunărene a Imperiului.

* danteodor33@yahoo.com

¹ Iordanes, *Getica*, ed. G. Popa Liseanu, București, 1939; Procopius din Caesarea, *Războiul cu goții*, ed. H. Mihăescu, București, 1963; *Idem, Istoria secretă*, ed. H. Mihăescu, București 1972; Mauricius, *Arta militară*, ed. H. Mihăescu, București, 1970; FHDR, II, p. 407-567, București, 1970; Theophilact Simocatta, *Istoria bizantină*, ed. H. Mihăescu, București, 1955.

Este în mare parte cunoscut că istoriografia modernă, până către mijlocul secolului trecut, s-a bazat exclusiv pe informațiile transmise de izvoarele scrise amintite în relatarea realităților existente, acceptând, cu unele excepții, ambiguitățile acestor surse. În realitate, multe dintre aceste știri trebuie reanalizate și corect coroborate cu datele pe care cercetările arheologice le-au obținut, mai ales în ultima jumătate de secol.

În legătură cu știrile transmise de izvoarele scrise ale vremii, trebuie avut în vedere și faptul că autorii menționați obțineau informații doar prin intermediul militarilor care acționau în regiunile respective, prizonierilor sau negustorilor care, în cele mai multe cazuri, relatau diferit evenimentele, uneori eronat sau cu exagerări evidente, deformând astfel realitățile din acele zone. De aceea, informațiile transmise de istoricii menționați trebuie acceptate cu prudență și, în măsura în care este posibil, verificate și cu ajutorul datelor puse la dispoziție de investigațiile arheologice.

După cum se știe, cele mai multe știri privind perioada secolelor VI-VII, din regiunile Dunării de Jos, se referă la slavi² și mai puțin la alte grupuri de migratori. Slavii erau cei care întreprindeau atacuri în teritoriile de la sud de Dunăre, uneori la îndemnul avarilor. În unele excepții sunt menționate și invaziile altor populații ca, de exemplu, aceea din anul 559, când hunii cutriguri, sub conducerea caganului Zabergan, pustiesc numeroase zone de la sud de Dunăre, provocând mari distrugerii, între care și cele din Dobrogea, când sunt afectate orașele Histria sau Tropaeum Traiani³. De asemenea, este menționată și prezența bulgarilor, în anii 679-680, avându-l în frunte pe Asparuh, staționați temporar în zonele de la nordul gurilor Dunării unde amenințau trupele bizantine⁴.

În general, indiferent de exagerările unora din izvoarele scrise, pătrunderile slavilor în teritoriile bizantine erau acțiuni de pradă, la care luau parte doar câteva sute de migratori și nu un număr de câteva mii, așa cum menționează scrierile, de aceea și anihilarea lor din punct de vedere militar a fost, de cele mai multe ori, posibilă.

Sprîjinindu-ne doar pe datele transmise de câteva izvoare scrise, constatăm că începuturile invaziilor slave în Imperiu nu sunt prea clare. Marcellinus Comes relatează că, în vremea ultimilor ani ai domniei împăratului Anastasius (517-518), a avut loc o pătrundere a unor grupuri de călăreți geți⁵, pe care unii autori moderni i-au considerat fie slavi, fie bulgari sau anți⁶.

Unii dintre istoricii vremii respective credeau că sclavinii și anții constituiau cele două mari ramuri ale slavilor⁷. În realitate, anții nu erau slavi, ci o populație nomadă probabil alanică⁸. De altfel, către sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, se înregistrează chiar lupte între aceste populații, după cum ne informează istoricul Procopius din Caesarea⁹.

În deplasarea lor din regiunile originare nord-estice ale Podișului Valdai și arealele rețelei hidrografice ale cursurilor superioare ale Niprului, Volgăi sau Daugavei, slavii s-au îndreptat în masă spre vest și sud-vest, colonizând treptat unele teritorii din Polonia, Slovacia sau Câmpia Tisei, unde populația băstinașă era rară sau lipsea¹⁰. În regiunile unde populația autohtonă era mai numeroasă, ca în teritoriile de la nordul Dunării de Jos, slavii nu s-au așezat

² D. Gh. Teodor, *Slavii la nordul Dunării de Jos în secolele VI-VII d. Hr.*, în *ArhMold.*, XVII, 1994, p. 224-228.

³ Ioan din Antiohia, *Cronica 218*, în *FHDR*, II, 1970, p. 357; Agathias, *Istorii*, V 6, în același volum, p. 479.

⁴ Theophanes Confessor, *Cronografia, anul 6171 (679)*, în *FHDR*, II, p. 619-620.

⁵ Marcellinus Comes, *Cronica, 517*, în *FHDR*, II, p. 367.

⁶ E. Stein, *Histoire du Bass Empire*, II. *De la disparition de l'empire d'Occident à la mort de Justinien (476-565)*, Paris-Bruxelles-Amsterdam, 1949, p. 220-224; Vl. Iliescu, *Marcellinus Comes, 517*, în *FHDR*, p. 367, nota 51.

⁷ Iordanes, *op. cit.*, V, 34-35, p. 26, 27, 88.

⁸ D. Gh. Teodor, *Unele considerații privind originea și cultura anților*, în *ArhMold.*, XVII, 1993, p. 205-214; I. Corman, *L'origine ethnique des Antes fondée sur des découvertes archéologiques dans l'espace d'entre Prouth et Dniester*, în *ArhMold*, XIX, 1990, p. 169-189.

⁹ Procopius din Caesarea, *op. cit.* III, 14, 7, București, 1963, p. 156.

¹⁰ L. Musset, *Invaziile. Al doilea asalt asupra Europei creștine*, București, 2002, p. 72-73.

nicăieri definitiv, astfel că nu se poate vorbi, în nici un caz, de o slavizare, fie și temporară, a zonelor de la răsărit și sud de Carpați sau a Podișului Transilvaniei, așa cum au încercat unii preinși specialiști, adepți ai panslavismului, să acrediteze ipoteza, ignorând sau interpretând tendențios informațiile izvoarelor scrise, precum și rezultatele cercetărilor arheologice¹¹. De altfel și cercetările lingvistice constată că, din perioada pătrunderii lor în spațiul carpato-dunărean, în limba română nu s-au putut păstra decât câteva cuvinte slave arhaice, unele din ele nesigure¹², ceea ce arată că, între noii veniți și autohtonii romanici, contactele au fost destul de limitate, grupurile de migratori, puțin numeroase și destul de mobile, având scopul de a se stabili la sudul Dunării, atrase de civilizația Imperiului. Toate acestea explică de ce în spațiul carpato-dunărean slavii nu au reușit să creeze structuri social-politice durabile, așa cum au întemeiat în unele regiuni ale Europei. De altfel, în teritoriile de la nordul Dunării de Jos, cercetările arheologice atestă pretutindeni aspecte de cultură materială autohtonă, de vechi tradiții, precum cele de tip *Cireșanu*¹³ și *Ipotești-Cândești*¹⁴ din Muntenia și Oltenia, *Costișa-Botoșana-Hansca*¹⁵, în zonele de la est de Carpați, sau *Bratei-Țaga*¹⁶, în Transilvania. Aceste aspecte de cultură materială autohtonă, romanică, au contribuit efectiv la desfășurarea și definitivarea amplului proces de asimilare etno-lingvistică a puținilor slavi rămași să viețuiască la nordul Dunării de Jos. În ceea ce îi privește pe slavi, izvoarele scrise ale vremii se referă și la modul lor de viață, constatând că „locuiesc în colibe jalnice, răzlețiți mult unii de alții și mereu se mută dintr-un loc în altul”¹⁷, ceea ce arată că, în perioada celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea, grupurile de slavi nu se stabiliseră pentru mai multă vreme în teritoriile în care pătrunseseră. De aceea, nu este de mirare că cercetările arheologice întreprinse nu atestă nici urme de colibe sau alte vestigii care le-ar fi putut aparține. De altfel, asemenea construcții simple nu lasă urme care să fie atestate arheologic. În schimb, locuințele autohtone construite temeinic din bârne și chirpici, prevăzute cu cuptoare speciale, locuințe, în general, parțial adâncite în pământ, vădesc o preocupare atentă pentru spațiul de locuit, specifică populațiilor sedentare, ale căror principale ocupații erau agricultura și meșteșugurile. Confundând, adesea, populația romanică autohtonă cu noii veniți, unele surse scrise ale vremii ne informează că slavii “au o mulțime de animale de tot felul și de roade care zac în grămezi, mai ales mei și parâng”¹⁸, sugerând existența unei populații de agricultori și crescători de vite cu vechi tradiții, situație care nu poate fi reală deoarece, în perioada pătrunderii lor aici, noii veniți aveau o tehnică agricolă rudimentară și o destabilitate de locuire evidentă.

Despre realitățile din teritoriile de la nordul Dunării de Jos elocvente sunt și descoperirile arheologice care au scos la iveală, în cadrul așezărilor autohtone, numeroase unelte agricole de certă sorginte romană, precum brăzdarele de plug, secerile, coasele, cosoarele

¹¹ Gh. Postică, *Unele considerații privind interpretarea etnică a monumentelor arheologice medievale timpurii din nordul Bucovinei*, în „Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat”, Iași, 1997, p. 118-121.

¹² Gh. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 68-82.

¹³ V. Teodorescu, *Cireșanu. Un aspect cultural aparținând populației daco-romane din secolele IV-V la sud de Carpați*, în „Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova”, I, Ploiești, 1984, p. 51-97.

¹⁴ Idem, *Despre cultura Ipotești-Cândești în lumina cercetărilor arheologice din NE Munteniei*, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 485-502; idem, *O nouă cultură arheologică recent precizată în țara noastră cultura Ipotești-Cândești (sec. V-VII e. n.)*, în „Sesiunea de Comunicări Științifice ale Muzeelor de Istorie”, vol. II, București, 1971, p. 104-130.

¹⁵ D. Gh. Teodor, *Conceptul de cultură Costișa-Botoșana. Considerații privind continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele V-VII e. n.*, în „Studia Antiqua et Archaeologica”, I, Iași, 1983, p. 215-225; idem, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V-VII e. n. (Așezarea de la Botoșana-Suceava)*, București, 1984.

¹⁶ Lăgia Bârzu, *L'établissement no.1 de Bratei, dép. de Sibiu*, în „Dacia”, NS, XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 239-295; Eugenia Zaharia, *La station nr. 2 de Bratei dép. Sibiu (V^e-VIIe siècles)*, în același volum, p. 297-356; D. Protase, *Țaga. Două așezări din perioada finală a etnogenezei românești (sec. IV-V și sec. VII-VIII)*, Cluj Napoca, 2003, p. 7-51, pl. I-XI.

¹⁷ Procopius din Caesarea, *op. cit.*, VII, 14, București, 1963, p. 157.

¹⁸ Mauricius, *op. cit.*, XI, 4, 5, p. 279.

etc.¹⁹ În perioada secolului al VI-lea, slavii foloseau brăzdare de plug și unelte agricole puțin evoluat²⁰, adoptarea tipurilor de unelte romane, net superioare, fiind o activitate pe care aceștia au desfășurat-o abia către sfârșitul secolului al VII-lea și în secolul al VIII-lea, ca urmare a multiplelor influențe primite din partea culturii materiale daco-romane și din Bizanț²¹.

De asemenea, fără a avea la bază argumente credibile, mulți specialiști au pus pe seama slavilor unele vestigii, precum fibulele digitate sau anumite categorii ceramice lucrate cu mâna. S-a exagerat vădit când s-a considerat că toată ceramica lucrată cu mâna ar fi fost produsă de către slavi, omițându-se faptul că asemenea produse de olărie (borcane, tigăi, căni etc.) lucrate cu mâna sunt documentate, cu forme și tehnici uneori identice, în numeroase regiuni ale Europei Apusene, unde grupurile de slavi nu au pătruns niciodată²². În ceea ce privește fibulele digitate, care au fost puse în legătură cu existența unor elite slave, s-a arătat că, în realitate, asemenea piese au fost vehiculate de grupuri de populații seminomade, cum au fost anții sau alanii²³.

Fibulele digitate sunt creații ale atelierelor meșteșugărești gotice târzii și bizantine, fiind produse în Imperiu sau Crimeea²⁴, și chiar în unele regiuni de la nordul Dunării de Jos²⁵.

Referitor la prezența și stabilirea slavilor în teritoriile de la nordul Dunării de Jos, unii arheologi au pus în legătură și existența marelui cimitir de incinerare de la Sărata Monteoru (jud. Buzău), considerat și cel mai mare cimitir al acestor noi veniți, idee pe care am acceptat-o cu rezerve și noi în trecut²⁶.

Analiza atentă, întreprinsă în lumina recentelor cercetări arheologice privitoare la tipurile de morminte de incinerare, și originea vestigiilor descoperite ca obiecte de inventar oferă, însă, posibilitatea de a formula noi concluzii. În acest sens, trebuie reținut că necropola se datează între sfârșitul secolului al VI-lea și mijlocul secolului al VII-lea²⁷, anume într-o vreme când cea mai mare parte a slavilor se deplasase deja la sud de Dunăre. Mormintele de incinerare, depuse în urne lucrate cu mâna sau în gropi simple, cele mai multe fără inventar, nu sunt în totalitatea lor specifice numai slavilor, ci, pe spații geografice mai întinse, și altor grupuri etnice. Unele urne sunt lucrate, însă, la roată, etalând o olărie de producție autohtonă de tip *Ipotești-Cândești*²⁸, iar cele lucrate cu mâna, în cea mai mare parte prezintă tipuri comune, atestate în civilizația geto-dacică sau în numeroase culturi materiale din alte părți ale Europei. De asemenea, fibulele digitate, cataramele de centură și alte piese din metal, care fac parte din inventarul unor morminte, evidențiază o certă origine romano-bizantină²⁹. Asemenea constatări sunt în măsură să schimbe opinia potrivit căreia necropola de la Sărata Monteoru ar aparține în totalitate slavilor. Mai corect ar fi să se accepte că acest mare cimitir a putut fi utilizat nu numai de slavi, ci și de către populația autohtonă romană, într-o vreme când ritualurile de înmormântare din cadrul religiei creștine nu erau obligatorii încă. De altfel, este cunoscut faptul că, în spațiul de la nordul Dunării de Jos, ritul de înmormântare al incinerății avea o

¹⁹ V. Neamțu, *Le technique de la production céralière en Valachie et en Moldavie jusqu'à XVIIIe siècle*, București, 1975, *passim*; C. M. Tăulea, *Contribuții la cunoașterea tipologiei, evoluției și răspândirii brăzdalelor de plug de la Ghidici-Dolj*, în „Oltenia”, IV, 1982, p. 47-85.

²⁰ R. S. Minasian, *O pojavlenie pašennogo zemledelija v verchnem Podneprovje i severo zapadnich oblastijach R.F.S.R.*, în „Arheologičeskij Sbornik”, 24, Leningrad, 1983, p. 81-89.

²¹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, în ArhMold., XVII, 1994, p. 234.

²² *Ibidem*, p. 232.

²³ *Ibidem*, p. 134.

²⁴ A. I. Aibabin, *Chronologia mogil'nikov Kryma poznerym'skogo i rann srednevekovog vremeni*, în „Materialy po arheologii, istorii i etnografii Tavrii”, I, Simferopol, 1990, p. 21-26 și figurile.

²⁵ D. Gh. Teodor, *Fibule digitate din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în ArhMold., XV, 1992, p. 136.

²⁶ I. Nestor, *La nécropole slave encien de Sărata Monteoru*, în „Dacia”, NS, I, 1957, p. 284-296; D. Gh. Teodor, *Slavii la nordul Dunării de Jos în secolele VI-VII*, în *Istoria Românilor*, II, București, 2001, p. 734.

²⁷ I. Nestor, *op. cit.*, p. 292-295.

²⁸ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, ArhMold., XV, 1992, p. 136-137.

²⁹ *Ibidem*, p. 119-141.

îndelungată tradiție, fiind direct legat de spiritualitatea geto-dacică.

În afară de slavi, izvoarele scrise din secolele VI-VII vorbesc rar despre alte grupuri de migratori existente în spațiul carpato-dunărean, cum ar fi gepizii, alanii, bulgarii sau avarii. Prezența gepizilor, de exemplu, sumar amintită, este dovedită mai ales de descoperiri arheologice care atestă așezări și necropole aparținând acestei populații, situate în zonele din centrul și nord-vestul Transilvaniei³⁰. În cazul gepizilor, este dovedită și o coabitare a acestora cu populația romană, influențele civilizației romano-bizantine fiind vizibile în conținutul culturii specifice fiecărei populații.

De asemenea, sunt destul de puține informații despre prezența avarilor în regiunile de la nordul Dunării de Jos. Știrile despre această populație se referă mai ales la acțiunile lor întreprinse împotriva Imperiului Bizantin din zonele Dunării Mijlocii. Mai multe date în cazul avarilor sunt oferite de cercetările arheologice care, în mai multe locuri din Transilvania și Banat, atestă existența unor mici necropole de înhumăție, în cadrul cărora au fost înmormântați mai ales militari³¹. Aceste necropole sunt situate în marea lor majoritate în preajma ocnelor de sare, de unde avarii, cunoscuți crescători de vite, își procurau produsul necesar³².

Un episod interesant este relatat de Theophanes Confessor³³, către sfârșitul veacului al VII-lea, în vremea împăratului Constantin al III-lea, în legătură cu prezența bulgarilor conduși de Asparuh, în regiunile de la nordul Gurilor Dunării. Retragerea trupelor bizantine în cadrul acestui conflict a facilitat pătrunderea acestor noi invadatori la sud de Dunăre, nu prin Dobrogea, ci prin estul Câmpiei Munteniei, unde unele descoperiri arheologice le jalonează drumul³⁴.

Și mai puține informații sunt transmise în ceea ce îi privește pe alani și cutriguri³⁵. Investigațiile arheologice au oferit și ele unele date privitoare la prezența acestor grupuri de migratori, bazându-se pe analiza vestigiilor vehiculate de aceștia în spațiul carpato-dunărean, cum ar fi anumite categorii ceramice de culoare cenușie, cu suprafețele lustruite și unele piese de metal, specifice acestor populații nomade³⁶.

Analizând informațiile pe care istoricii bizantini din perioada secolelor VI-VII ni le transmit, se constată, așa cum am mai arătat, unele neclarități, ambiguitatea datelor, exagerările exprimate și, uneori, chiar necunoașterea situației geo-politice existente, determinând de-a lungul vremii formularea unor concluzii eronate. Acestea pot fi, într-o bună măsură, corectate prin intermediul cercetărilor arheologice care s-au întreprins până în prezent și care vor continua, astfel ca evenimentele petrecute în vremea menționată să fie cunoscute cât mai aproape de adevăr.

Prin coroborarea informațiilor transmise de izvoarele scrise din perioada secolelor VI-VII cu datele oferite de amplele cercetări arheologice, vor putea fi evidențiate cu mai multă certitudine unele din realitățile din vremea respectivă. În felul acesta vor putea fi corect apreciate numeroasele prefaceri social-economice, culturale și politice care s-au petrecut în vremea menționată în regiunile carpato-dunărene, transformări care au facilitat supraviețuirea și continuitatea romanității orientale.

³⁰ K. Horedt, *Gepizii*, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 704-714; Ligia Bârză, *Gepizii*, în *Istoria Românilor*, II, București, 2001, p. 707-717.

³¹ I. Stanciu, *Avarii*, în *Istoria Românilor*, II, București, 2001, p. 817-824.

³² K. Horedt, *Avarii în Transilvania*, în *Contribuții la Istoria Transilvaniei, sec. IV-XIII*, București, 1958, p. 61-108.

³³ Theophanes Confessor, *op. cit.*, p. 619-620.

³⁴ D. Gh. Teodor, *Precizări cronologice și culturale privind două piese feudale timpurii din Câmpia Munteniei*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 285-287.

³⁵ vezi, FHDR, II, 1970, p. 455, 479, 515, 575, 612.

³⁶ Maria Comșa, *Ceramica alanică din secolul al VIII-lea descoperită în centrul Dobrogei*, în „Pontica”, XII, 1979, p. 151-162; D. Gh. Teodor, *Elemente nomade din secolele VI-VIII d. Hr. în regiunile de la est și sud de Carpați*, în *Musaioi V*, 1994, p. 72-80; idem, *Eastern slav and nomadic elements of the seventh-ninth Centuries in the Carpathians-Dniester regions*, în „Zbornik na Počest Darinii Bialecovej”, Nitra, 2004, p. 398-403.

**ONCE MORE ABOUT SOME REALITIES
FROM THE NORTH OF THE LOWER DANUBE
IN THE VI-VII CENTURIES AD**

Analyzing the information transmitted by the Byzantine written sources about the realities from the north of the Lower Danube during the VI-VII centuries, it is found that in many cases there are exaggerations, unclear, erroneous data and ignorance of the geo-political situation.

Such information can lead to wrong conclusions about the history of the Carpatho-Danubian regions in general.

Errors like these, for the most part, could be corrected through archaeological investigations, highlighting concretely the social-economic, cultural and ethno-linguistic realities existing in the mentioned period.

In conjunction with the little news provided by the Byzantine sources, the results of archaeological research have thus been able to highlight the numerous prefaces that took place within the Roman society in a historically troubled period from a political and military point of view.